DOI: 10.11649/a.2600
Article No.: 2600

Adeptus
nr 17/2021 r. pismo humanistów

Karolina Ćwiek-Rogalska, członkini redakcji, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6142-5609
email: karolina.rogalska@ispan.waw.pl

Maciej Mętrak, redaktor naczelny, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5285-4580
email: maciej.metrak@ispan.waw.pl

Karolina Ćwiek-Rogalska, Maciej Mętrak

Geniusze, kosmici i dinozaury. Nieoczywiste związki nauk ścisłych i humanistycznych

> Przepraszam – zawołał Marek żywo dotknięty – prawa przyrody pozostawcie, panowie, łaskawie nam. My się nie wtrącamy do waszych dogmatów.
>
> (Karel Čapek, *Fabryka Absolutu*, tłum. Paweł Hulka-Laskowski; Čapek, 2017, s. 13)

W myśl powszechnego stereotypu nauki ścisłe odróżnia od humanistycznych ich całkowicie uniwersalny charakter, wynikający z bazowania na mierzalnych i łatwo poddających się falsyfikacji danych. Choć metoda naukowa bez wątpienia stanowi najskuteczniejsze narzędzie opisu rzeczywistości, pewne zagadnienia pozostają jednak zawsze zawieszone pomiędzy ściśle naukowym ujęciem a trudną do zweryfikowania spekulacją. Nawet obiektywne dane, dostarczane przez naukowe poznanie, interpretowane są przez ludzi, na których rozumowanie zawsze w jakiś sposób wpływa ich doświadczenie i posiadana wizji świata. Z jednej strony refleksja humanistyczna, podobnie jak kultura oraz sztuka, inspirowała i nadal inspiruje badaczy, czasami prowadząc do genialnych odkryć, czasem zaś sprowadzając wybitne umysły na manowce zgłębiania zagadnień błahych czy – z dzisiejszej perspektywy – śmiesznych. Z drugiej zaś odkrycia nauk ścisłych i rozwój technologii zmuszają nauki społeczne do formułowania odpowiedzi na nowe pytania tam, gdzie dotychczasowe sposoby patrzenia na świat przestają współczesnemu człowiekowi wystarczać.

The study was conducted at the authors' own expense. Authors contribution: article idea (K. Ć.-R. and M. M.); writing the manuscript (K. Ć.-R. and M. M.).
The authors are members of the Editorial Team of this journal.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

Inspiracją do podjęcia tematu bieżącego numeru naszego czasopisma jest kilka okrągłych rocznic, które przypadły na rok ogłoszenia naboru tekstów (2020) i rok publikacji numeru (2021). Pierwszą z nich jest sto trzydziesta rocznica urodzin jednego z ojców fantastyki naukowej, czeskiego pisarza Karela Čapka (1890–1938). W swojej twórczości umiejętnie wykorzystywał on fantastyczno-naukowe zaplecze, aby przedstawiać szersze problemy społeczne i polityczne związane z dynamicznym rozwojem nauki i techniki. W *Fabryce Absolutu* (1922) proces rozbicia atomu staje się pretekstem do rozważań teologicznych, w *Krakaticie* (1924) wynalazek materiału wybuchowego inicjuje przemyślenia o etyce i odpowiedzialności nauki. Najsłynniejsza książka Čapka, moralno-polityczny traktat *Inwazja jaszczurów* (1936), zawiera bezpośrednie odwołanie do słynnej pomyłki naukowej, wynikającej z pozanaukowych przekonań badacza. Występujące w powieści fikcyjne rozumne płazy utożsamione są bowiem z kopalnym gatunkiem *Andrias scheuchzeri*. Odkrywca skamieniałości tej olbrzymiej salamandry, szwajcarski przyrodnik Johann Jakob Scheuchzer, mylnie opisał je jako szczątki człowieka z czasów mitycznego potopu, opierając swoją interpretację na chronologii biblijnej.

Na rok 2021 przypada również setna rocznica urodzin polskiego pisarza Stanisława Lema (1921–2006), w którego dziełach – od pierwszej, inspirowanej twórczością H. G. Wellsa, powieści *Człowiek z Marsa* (1946) po finalne *Fiasko* (1987) – nauka poszukuje swojego ludzkiego, humanistycznego oblicza. Mimo fascynacji autora rozwojem techniki, to nie ona, ale ludzkie błędy, mylna interpretacja danych – jak w opowiadaniu *Patrol* (1959) – lub niemożliwa do podrobienia przez maszynę pomysłowość, decydują o losach bohaterów wielu jego fabuł.

Ostatnia inspiracja to czterdziesta rocznica śmierci Zdeňka Buriana (1905–1981), czeskiego malarza i twórcy słynnych rekonstrukcji kopalnych organizmów i krajobrazów. Był on autorem wizji prehistorii, która przez lata oddziaływała na masową wyobraźnię, zwłaszcza w krajach bloku wschodniego. Jego prace, choć tworzone z wykorzystaniem najlepszej dostępnej mu wiedzy, zdezaktualizowały się wraz z nowymi odkryciami paleontologii i stanowią dziś fascynujący dokument historii tej dyscypliny.

W zaproszeniu do publikacji zachęcaliśmy do przyjrzenia się jak najbardziej różnorodnym zagadnieniom powstałym na styku nauk ścisłych i humanistyki, między innymi etycznym i metafizycznym implikacjom odkryć oraz teorii objaśniających fundamentalne mechanizmy przyrody, spekulatywnym pograniczom nauki, takim jak futurologia czy ksenobiologia, mistyfikacjom i falsyfikatom służącym uwiarygodnieniu niepotwierdzonych

hipotez oraz prowokacjom obnażającym pseudonaukę, badaniom antropologicznym z zakresu etnobotaniki, etnozoologii i ludowych koncepcji astronomicznych, czy wreszcie nauce w kulturze popularnej i sztuce. Spośród kilkunastu zgłoszonych do numeru tekstów prezentujemy Państwu dziewięć artykułów o bardzo zróżnicowanej tematyce. Mamy nadzieję, że część z prac, których przygotowanie do druku przez autorów przedłużyło się, ukaże się jeszcze w grudniowym, osiemnastym numerze „Adeptusa".

Pierwszy z artykułów, *A Literary Piece as a Sociological Work: The Concept of Modernity in Karel Čapek's War With the Newts* autorstwa Karela Hlaváčka, bezpośrednio odwołuje się do twórczości Karela Čapka, przedstawiając socjologiczną analizę *Inwazji jaszczurów*. Druga z prac, *Machina ludens. Rzeczywista i wyobrażona historia komputerów szachowych* Piotra F. Piekutowskiego, ukazuje relację człowieka i technologii na przykładzie gry w szachy, tak jak prezentowana jest ona w dobranych przez autora tekstach kultury, wśród których znalazły się również dzieła Stanisława Lema. W tekście *Teoria zbiorów rozmytych – od nauk formalnych po nauki prawne* Anna Falana-Jafra prezentuje z pozycji juryslingwistyki wpływ koncepcji wyrastających z logiki matematycznej na praktykę prawa. Grzegorz Błahut w artykule *Spojrzenie z bliska. Koncepcja kosmosu i ciał niebieskich jako świata oswojonego kulturowo* ukazuje rolę wierzeń astronomicznych w różnych kulturach i ich wpływ na myśl antropologiczną. Na tle tych zróżnicowanych artykułów wyróżnić można blok tekstów dotyczących relacji człowieka z przyrodą. Pierwszym z nich jest etnolingwistyczny szkic Magdaleny Baer *Bocian biały jako okaz językowy, czyli polsko-chorwackie wędrówki lingwistyczne*, w którym autorka poszukuje biologicznych źródeł językowego obrazu tego ptaka, tworząc jego opis jako, jak pisze, „okazu językowego". Dwie kolejne prace przedstawiają współczesne oddolne inicjatywy ekologiczne w Polsce (*Lamentacja dla przyrody – (bez)nadzieja „Ziemskiego lamentu"?* autorstwa Hanny Łopuszyńskiej) i na Słowacji (*Jesteśmy lasem. Słowacy w lustrze inicjatywy ekologicznej* My sme les autorstwa Moniki Siedleckiej). Praca zamykająca tę grupę tekstów to fragment książki zmarłego w 2020 roku czeskiego filozofa Erazima Koháka *Demokracja na burzliwe czasy*, przełożony przez Macieja Mętraka.

Numer zamyka pojedynczy artykuł należący do działu *Varia*, czyli praca Igi Bolewskiej *Cmentarz na bośniacko-hercegowińskim pograniczu kulturowym. Analiza struktury tuzlańskiego cmentarza Trnovac*. Jest ona nie tylko skrupulatnym przedstawieniem stanu cmentarza i jego historii, ale przynosi również analizę różnorodności, cechującej pogranicza, nawiązując tym samym do najlepszych tradycji „Adeptusa".

Oddając czytelniczkom i czytelnikom na ekrany monitorów najnowszy numer naszego czasopisma, równocześnie witamy zmiany w redakcji. Wierzymy, że nowy skład pozwoli nam na równie efektywną pracę i spełnianie głównego celu, do którego powołany został „Adeptus”: prezentowanie dorobku młodych badaczy i współpracę z nimi tak, by światło dzienne ujrzał jak najlepszy, dojrzały tekst.

Bibliografia

Čapek, K. (2017). *Fabryka Absolutu* (P. Hulka-Laskowski, Tłum.). Fundacja Nowoczesna Polska. https://polona.pl/item/fabryka-absolutu,Nzg5ODQ0ODE/0/#info:metadata

Citation:
Ćwiek-Rogalska, K., & Mętrak, M. (2021). Geniusze, kosmici i dinozaury: Nieoczywiste związki nauk ścisłych i humanistycznych. *Adeptus*, *2021*(17), Article 2600. https://doi.org/10.11649/a.2600

Publication History:
Received: 2021-06-30; Accepted: 2021-06-30; Published: 2021-06-30